

**Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Kommunikáció PhD Program**

Gagy Ágnes

**A civil globalizáció univerzális eszméje a 'periférián'
Globalizációkritikus csoportok Romániában és Magyarországon**

Témavezető: Szijártó Zsolt

**2004-2009
Budapest–Kolozsvár**

Tartalomjegyzék

A DOLGOZAT EREDETI TARTALOMJEGYZÉKE	3
KIINDULÓPONT: A GLOBALIZÁCIÓKRITIKUS MOZGALOM MINT „KOZMOLÓGIA” ÉS „INTELLIGENS TÁRGY”	5
CÉLOK	7
FEJEZETEK	10
I. Kutatói elméletek	10
II. Belső önreflexió	12
III. Román és magyar grassroots csoportok.....	15
KÖVETKEZTETÉSEK.....	21
A DOLGOZAT TÉMÁJÁVAL KAPCSOLATOS KORÁBBI PUBLIKÁCIÓK.....	23

A dolgozat eredeti tartalomjegyzéke

BEVEZETÉS. A MOZGALOM MINT „KOZMOLÓGIA” ÉS „INTELLIGENS TÁRGY”	4
I. HANGOLÁS	8
1. A „globális civil társadalom” és „globális igazságosságért mozgalom”: a mozgalom mint tárgy két mainstream értelmezési keretben	8
1.1. Donatella della Porta: A globális igazságosságért mozgalom	8
1.1.1. A globális igazságosságért mozgalom kontextusa	9
1.1.2. A globális igazságosságért mozgalom mint tárgy: a kontextusra adott válasz	12
1.1.3. A globális igazságosságért mozgalom: válasz a politika átalakulására	14
1.1.4. A globális igazságosságért mozgalom válasza: a „másik politika”	14
1.2. Anheier-Glasius-Kaldor: a globális civil társadalom	17
1.2.1. A globális civil társadalom deskriptív és normatív meghatározása	18
1.2.2. A globalizációkritikus mozgalom helye a globális civil társadalom koncepciójában	22
1.3. A globális civil társadalom és a globális igazságosságért mozgalom kritikái: jóindulatú projekció vs. legitimációs ideológia	27
1.4. Rokonság és visszaigazolás: az „elvek” erejeként elgondolt globális civil társadalom és a posztmaterialista „új politika”	32
2. „Kultúra”, „társadalom”, „globalizáció”. Elméletek a globalizációkritikus mozgalom és a globális társadalom megfelelésének mélyebb struktúráiról	34
2.1. Reflexív modernitáshoz reflexív mozgalmak	35
2.2. Önreflektív közösségek, lokalitástermelés és a társadalomtudós feladata	42
2.2.1. Zygmunt Bauman: szociológia és önreflektív közösségesség mint az emberi lényeg gyakorlása	43
2.2.2. Appadurai: az alulról jövő globalizáció kollaboratív kutatása a globális vita kiegyensúlyozásáért	46
2.3. A kultúra új minősége és a globális társadalom kitermelése	50
2.4. Az új társadalmiasodás infrastruktúrája: a hálózat	52
2.4.1. Saskia Sassen: a globális városok hálózata új politikai szubjektumokat szül	53
2.4.2. A mozgalom: a hálózati társadalom politikai tükre (Manuel Castells)	55
3. A dolgozat perspektívájának kijelölése	60
3.1. Összefoglalás: globalitás és mozgalom megfelelésének paradigmája	60
3.2. Kitérő: a globalizációkritika klasszikus baloldali aspektusa	63
3.3. A globális azonosulás parciális kultúrája	66
II. A HÁLÓZATI PARADIGMA: A GLOBALIZÁCIÓKRITIKUS MOZGALOM MINT GLOBÁLIS „ÚJ POLITIKAI KULTÚRA”	74
0. 'Mozgalmi kultúra'	74
1. „Moszkitóraj”. A mozgalom önmeghatározásának egyszerűsített összefoglalása	76
2. Ontológia	80
3. Hálózat	84
4. Tudás. A mozgalom mint kultúra	89
5. Szerveződés – vezetés, döntés, felelősség a hálózatban	92
6. Folyamat	95
7. Terek	98
III. GLOBALIZÁCIÓKRITIKUS GRASSROOTS CSOPORTOK ROMÁNIÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON	103
1. Globalizációkritikus grassroots csoportok Romániában	107

1.1 Intézményes, névleges rákapcsolódás	107
1.2. Művészeti és médiaaktivizmus	109
1.3. A „trendi kommunizmus”-vita	113
1.4. Akadémiai aktivizmus	115
1.5. Politikai punk	120
1.6. Indymédia	127
1.7. Koalíciós remények: a 2006-os Gay Pride ellen-ellentüntetés	129
1.8. Kudarcos csúcsesemény: a 2008-as NATO-találkozó elleni tüntetés	134
2. Globalizációkritikus grassroots csoportok Magyarországon	142
2.1. 2000-2001: indulás. Prágai tüntetés, NATO-ellenes akció – alapozó konfliktusok	143
2.2. 2002-2003: intézményesedés, konfliktusos koalíció	148
2.2.1. Magyar Szociális Fórum vs. Lehet Más a Világ Hálózat	148
2.2.2. Erősödő globalizációkritikus aktivizmus	151
2.2.3. Koalíció a Humanista Párttal: képviselő vs. hálózatos működés	155
2.3 2004-2005. Gyengülő koalíció, mozgalmi csúcsteljesítmények	157
2.4. 2006: szétágazás, másik őszi események	166
2.5. 2007-2009: a mozgalmi ciklus vége. Különálló intézményesedés	174
3. A mozgalom-élmény három aspektusa	184
3.1. A mozgalmi cselekvés csúcseseménye: a házfoglalás pillanata	185
3.2. A hely – „mindenütt” lenni Kelet-Európában	194
3.3. A mindennapi politika spirálja	201
ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK	215
BIBLIOGRÁFIA	218

Kiindulópont: a globalizációkritikus mozgalom mint „kozmológia” és „intelligens tárgy”

Az LSE *Globális Civil Társadalom* kutatássorozatának egyik első konceptualizáló tanulmányában John Keane, a civil társadalom liberális politikai filozófusa, a következő problémára figyelmeztet: „a globális civil társadalom szereplői nem néma, empirikus adatdarabok és -bitek (...): beszélnek, gondolkoznak, értelmeznek, megkérdőjeleznek, tárgyalnak, alkalmazkodnak, újítanak, ellenállnak. A dinamizmus a globális civil társadalom kulcsfontosságú tényezője: nem a nyughatatlan tenger dinamizmusa (...), hanem az önreflexív dinamizmus, amelyre jellemző az újítás, a konfliktus, a kompromisszum, a konszenzus és a globális civil társadalom eshetőségeinek és dilemmáinak növekvő ismerete. (...) Az [globális civil társadalom] alkalmatlan kifejezés ügyetlenül hajszol egy folyamatosan menekülő, számos irányban szerteágazó, intelligens tárgyat”. (Keane 2001, 46)

Az ezután az „intelligens tárgy” utáni hajszának messze nem csak egy adott diszciplína adott tárgyával kapcsolatos megismerési probléma a tétje: ugyanott Keane úgy vezeti fel a globális civil társadalom gondolatát, mint amiben egy új, az egész emberiségre kiterjedő *kozmológia* születik, amelynek építéséhez a globális civil társadalom kutatása is aktívan hozzájárul. „Minden emberi társadalom (...) alkotott valamilyen közös képet a kozmoszról, hogy e világgép segítségével a társadalom tagjai szilárdan megvethessék a lábukat térben és időben”- írja. Mindaddig az egyes világgépek globalizációjára való kísérletek erőszakos birodalmi törekvéseként nyilatkoztak meg, de e kudarcos próbálkozások után, mondja, ma „ismét egy nagy, globális szinten működő emberi kaland részeként látjuk magunkat. Megszületett és egyre csak terjed egy új, minden eddigitől különböző világgép: az úgynevezett ’globális civil társadalom’”.

A mozgalom „kozmológia” és „intelligens tárgy” jellege közti viszony a mozgalomkutatás alapvető, kikerülhetetlen problémája. Kétségtelen, hogy egy per definitionem az önkonstitúció feladatával foglalkozó jelenség élesebben irányítja a kutatói tekintetet önmaga konstruált voltára, mint egy a tradicionalitás – kutatói hagyományban megszokott – jegyeit magán viselő közeg. A mozgalom mint „tárgy” intelligens volta azonban, amellyel a mozgalomkutatás összes irányzata küzdeni kényszerül, nem pusztán ebből ered. A „mozgalmat” ugyanis nem csak a mozgalmárok igyekeznek jól meghatározott entitásként látni és elfogadtatni, hanem a mozgalomkutatók is. A mozgalomkutatót az izgatja, hogy a mozgalom normatív és intencionális állításokat tesz saját társadalmi környezetéről, s ő maga ezt a viszonyt próbálja újra, igaz módon elmondani. Mikor a „mozgalomról” mint tárgyról beszél, a mozgalomkutató is konstrukciós munkát végez, s ezzel, akár alátámasztani, akár aláaknázni kívánja a mozgalomnak tulajdonított szándékot, s bármely leírása mellett harcol is a háttérben húzódó „okoknak” (melyek a mozgalomban „manifesztálódnak”), éppúgy a valóság konstruálásának politikai pozíciók, koalíciók és ellenérdekek által is kijelölt valós idejű cselekményében vesz részt, mint kutatásának alanyai. A mozgalomkutatók éppúgy „akarnak valamit”, mint a mozgalmárok.

A mozgalomkutatás társadalomelméleti tétjei szempontjából a globalizációkritikus mozgalom különleges eset, mivel kutatói explicit reményeket és normatív igényeket fűznek ehhez a jelenséghez, mi több, hajlamosak saját kutatómunkájukat is e remények megvalósításáért folyó munka részének tekinteni. A kutatás tárgyával való viszony különleges intimitása itt abból adódik, hogy a globalizációkritikus mozgalom kutatói a „globális társadalom”

konceptualizálásához remélnék érdemi segítséget ettől a jelenségtől. A globalizációkritikus mozgalom kutatása a globális társadalom – expliciten is normatív – megértési programjaival szennyezett. Az általam vizsgált kutatói elméletekben a globalizációkritikus mozgalom mint empirikus tárgy lesz az a példa, amelyen a globális társadalom szerkezetére vonatkozó állításaikat, illetve a globalizáció jó irányára vonatkozó reményeiket a kutatók demonstrálják. A demonstráció – s így az általa hordozott tétek – alapját az a feltételezés adja, hogy a globalizáció, illetve a jó (demokratikus) globális társadalom szerkezete megfelel a globalizációkritikus mozgalom szerkezetének.

A globális társadalom láthatóságának megteremtése itt egyszerre számít politikai célnak (globális demokratizálódás elősegítése), az ismeretelméleti önreflexió problémájának (mi a „társadalom”, és mi a „társadalomtudomány”, ha nem nemzetállami kereteken belül szerzett és felhasznált tudás) és szűkebb értelemben vett önpozicionálásnak (a kutatást legitimáló közszolgálati feladat újrafogalmazása). A globalizációkritikus mozgalom mainstream kutatási hagyománya egyúttal a kutatói tevékenység és a terep között világos legitimációs és látási viszonyokat garantáló paradigma újjáépítésén is dolgozik, többek közt a mozgalomról való beszéd eszközével: visszaállítani-kiépitni azt a helyzetet, amikor a kutatás és a mozgalom legitimációs háttére, szókincese és politikai intenciója akadálytalanul átjárható. Itt érdemes megjegyezni, hogy a „jó” mozgalmakkal való azonosuláson kívül éppilyen akadálytalan átjárást jelent a „rossz” mozgalmak igazságigényének teljes megvonása is, ugyanazon háttér felől („demokratikus” vs. „fundamentalista” mozgalmak).

Jelen kutatás másik stratégiát követ, amennyiben nem kíván a mozgalomra úgy tekinteni, mint amiben saját globális társadalom-víziója ölt testet. Ez nem azt jelenti, hogy a pártatlan objektivitás mellett kötelezi el magát, hanem pusztán annyit, hogy a globalizációkritikus mozgalmak kapcsán a globális társadalomról való beszédbe (és konstrukciós munkába) egy másként meghatározott pozícióban száll be, amely nem feltételezi a globalitás bármilyen intézményrendszer által kiegyenlített terét, s a mozgalomban nem ennek a térnek a ’cseppben a tenger’ modelljét keresi. A (mozgalmi) kultúra „globalizáció” felőli vizsgálata nem azért lesz érdekes ennek a megközelítésnek a számára, mert a globalizáció következményeit magukon viselő kulturális mintázatokból a globalitás önreflexióját kívánja kiolvasni, hanem azért, mert arra kíváncsi, hogyan élnek egyének és csoportok ezekkel a jelentésekkel a globalizáció bonyolult, éppen nekik jutó erőviszonyai között. A globalizáció kulturális ábrázolásai ugyanezen erőviszonyok elemeiként, és nem mint helyes vagy nem helyes reprezentációk érdekesek itt. (vö. Siebers 2004 politikai identitás-fogalmával)

Innen nézve az, hogy egyes kutatók a mozgalomban az általuk keresett demokratikus globális társadalom csíráira lelnek, nem azt bizonyítja, hogy a globális társadalomról alkotott elképzeléseik és reményeik valóban igazak, hiszen a mozgalomban is kifejeződnek, illetve hogy a mozgalom követelései valóban jogosak, hiszen a kutatók által helyesen megállapított szituációból fakadnak, hanem pusztán csak azt, hogy egyes kutatók és mozgalmárok szándéka és szemlélete adott körülmények között, adott mértékig éppen egybeesik. A dolgot ezt az egybeesést a „globalizációkritikus mozgalom” mint „intelligens tárgy” alapvető jellemzőjeként kezeli, anélkül, hogy az egybeesésnek önmagán túlmutató igazságértéket tulajdonítana, s ezt az egybeesést követi, jellemzi és kritizálja a globalizáció és a mozgalom kutatói elméleteinek ismertetése, a mozgalom önértelmezésének leírása, illetve a mozgalom ’kelet-európai terjeszkedésével’ létrejött magyarországi és romániai grassroots csoportok mozgalmi gyakorlatának bemutatása révén.

Célok

A dolgozat a globalizációkritikus mozgalom kutatói elméleteit, belső ideológiáját és a vizsgált grassroots csoportok gyakorlatát annak az egybeesésnek a szempontjából kívánja elemezni, amit a globális társadalom elképzelésének bennük közös 'hálózati' paradigmája a globális társadalom jó (normatív) természete és a mozgalom természete között feltételez.

Az egybeesésnek ezt a gondolatát – nem saját teljesítmény, hanem létező elemzések, elsősorban Kalb (2005) alapján – a 'globalizáció' mint a világ állapotát (politikai szándékkal) leíró eszme történetében adott ponton beállt formációként kezeltem. Kalb a kutatói és politikai megszólalások helyzetét ebben a pillanatban úgy foglalja össze, mint a piaci és politikai liberalizmus koalíciójának a kilencvenes évek közepére tehető felbomlását, amely nyomán a politikai liberálisok a neoliberais politikák egyre inkább szembetűnő negatív hatásait látva a szabad piac és politikai liberalizmus közös terében egyesülő glóbusz képe helyett kétféle globalizációról kezdenek beszélni: a bolygót ellentmondást nem tűrően egybefogó gazdasági globalizációról, és a társadalom ellenállásának-öntudatra ébredésének globalizációjáról. A civil globalizációnak eszerint a víziója szerint a gazdasági folyamatokkal párhuzamosan, de ugyancsak globális léptékben folyó civil küzdelem mintegy a globális erőviszonyokról leválasztott, azokkal a demokrácia kultúrája és morális értékei alapján szembe fordulni képes erőként a globalizáció jó, demokratikus változatát valósíthatja meg, a jelenben pedig annak érvényes modelljeként kezelendő.

A politikai és piaci liberalizmus közti koalíció felbomlása az a pillanat, amelyben a piaci globalizáció és az azt kritizáló mozgalmak közti viszony fenti elképzelése létrejöhet. Itt, bár a politikai liberalizmus ideálja, a globális civil társadalom, és a piaci liberalizmus ideálja, a globális szabadpiac szembekerülnek egymással, ez az ellentmondás még ugyanabban az univerzális globális térben van értelmezve, mint korábban a civil társadalom és szabadpiac egymást kiegészítő együttműködése. Ebben a modellben lehet a civil társadalmat vagy globalizációkritikus mozgalmat olyan globális, de a globalizáció egyenlőtlenségeket generáló folyamatairól leválasztott erőként elképzelni, amely pusztán kulturális és morális alapon szolgál az egész bolygóra kiterjedő, demokratikus politika forrásául: mert ez a modell tartalmazza egy olyan univerzális, szerkezete szerint 'hálózatosként' elgondolt globális tér gondolatát, ahol az ilyenfajta cselekvés megtörténhet. Bár szembe fordul vele, az így felfogott mozgalom-koncepció hatalmi viszonyokba való beágyazatlansága, a kulturális és erkölcsi dinamikák feltételezett autonómiája és univerzalitása szempontjából a politikai és piaci liberalizmus globalista koalíciójának örököse.

Bár a globalizációkritikus mozgalom felépítésében jelentős szerepet játszottak a neoliberais világrend elleni harcot a konkrét erőviszonyokba való politikai beavatkozás szintjén elgondoló baloldali csoportok is, a mozgalom belső ideológiája a civil globalizációnak ugyanezt az elképzelését tükrözi. Míg van, aki ezt a megfelelést pusztán az uralkodó liberális értékrendnek tett kényszerű engedményként értékeli az eredeti baloldali politikai program részéről, (l. Kagarlickij 2009) a mozgalom számos teoretikusa és kutatója által is kifejtett nézettel egybehangzóan úgy gondolom, hogy létezik a globalizációkritikus mozgalomnak egy saját, koherens, a résztvevők által ilyenként megélt paradigmája, ez a paradigma pedig a mozgalomnak ugyanazzal az egyszerre globális és autonómként elgondolt konstrukciójával operál, mint a civil globalizáció kutatói elméletei. Azon túl, hogy saját

tájékoztató pontjait kijelölendő a civil globalizáció hálózatos, univerzális és autonóm elképzelését ehhez a történeti pillanathoz köti, a dolgot nem vállalja a civil globalizáció liberális és újbaldali koncepciói közti találkozás történeti elemzését. Ugyanakkor a globalizációkritikus mozgalom kutatói elméletei és belső ideológiája közti megfelelés részletes demonstrációjával kétségtelenül a kettő megfelelést állító kritikák oldalán száll be a mozgalom körüli vitákba.

A civil globalizáció eszméjével kapcsolatban a dolgot elfogadja azokat a kritikákat, hogy a civil tevékenység nem kezelhető az aktuális erőviszonyoktól függetlenül (pl. Keane 2001), s hogy ezek az erőviszonyok a 'globális civil társadalom' struktúráját is meghatározzák (pl. Chandhoke 2002). „'Civil társadalomnak' nagyjából azt a tartományt nevezték el, ahonnan az állam visszavonult” – mondja Chandhoke, a nemkormányzati szervezetek szerepvállalásának megnövekedését egyenes összefüggésbe hozva azzal, hogy a neoliberális elveknek megfelelően az államok egyre több állami funkciót utaltak át ebbe a szférába. (Chandhoke 2002, 69-70) Chandler (2005) arra figyelmeztet, hogy a pozitív példákat egy pusztán elvi alapon befolyásra képes, független szféra létrejöttéért értelmezni annyi, mint figyelmen kívül hagyni a nemkormányzati szféra és a kormányzati hatalmi hierarchiák közti összefüggést

Mindezeket a kritikákat figyelembe véve, a dolgotban elemzett kutatói elméletek bevallott normatív igénye, amely alapján a globalizációkritikus mozgalom a jó globalizáció mintegy már a jelenben megragadható modelljeként mutatják fel, hogy ezzel maguk is hozzájáruljanak ennek a modellnek az elterjedéséhez, olyan vádaknak engedhet teret, miszerint a civil globalizáció esélyeinek eltűnésével a fennálló világrend legitimitációjához járulnának hozzá. Axford (2003) ezt úgy foglalja össze, hogy a globális civil társadalom gondolata gyakorlatilag a jóléti állam leépüléséért nyújtott elvi vigasz szerepét játssza, ezzel az érzékelhető negatív hatások ellenére újra legitímálva a globális politika jó irányáról vallott liberális elképzelést. Anderson és Rieff (2004, 30) úgy látják, a civil globalizáció gondolata „csak az egyik univerzalizáló igény a sok közül”, amelyet a fejlett világ a bolygó többi részére terjeszt ki, Chandhoke (2005) szerint pedig „lehet, hogy a globális civil társadalom tevékenysége csupán a Nyugat intellektuális és morális hatalmának megerősítésére szolgál a volt gyarmati világ fölött”. Hasonló módon a mozgalom baloldaltól érkező – kutatói és résztvevői – kritikái azt róják fel, hogy a magát a globális hálózatos deliberáció univerzális modelljének képzelő mozgalom túl keveset foglalkozik a reális erőviszonyok megváltoztatását célzó politikai harccal. (pl. Epstein 2001, Kagarlickij 2009)

Ez a fajta leleplezés a mozgalom és a globális demokratizálódás közti megfelelés gondolatát egyszerű – vagy rosszindulatú – tévedésként söpri le az asztalról. A dolgot azonban nem a leleplezésre törekszik elsősorban, hanem annak részleteit kívánja kibontani, ahogyan ezt a megfelelést a mozgalomról és a 'globalizációról' szóló kutatói elméletek létrehozzák, ahogyan a mozgalom önreflexiója a megfelelésnek ugyanezt a struktúráját a maga oldaláról letükrözi, s ahogyan a megfelelésnek ez az elve és normája az európai mozgalmi világ periferiáján tevékenykedő román és magyar grassroots csoportok életét alakító tényezőként működik.

A leírás eredménye így nem a globalizációkritikus mozgalom politikai folyamatokban játszott szerepének az értékelése lesz, nem is a mozgalom ideológiájának a reális eredmények felőli kritikája. Ugyanígy nem törekszem a globalizációkritikus mozgalom elveinek és (külföldi) erejének romániai vagy magyarországi politikai felhasználásait nyomon követni vagy összehasonlítani. (Ez mindkét esetben nagyrészt független a globalizációkritika ideálját

leghívebben alkalmazni igyekvő grassroots csoportoktól, amelyek politikai hatása minimális.) A dolgozat célja kitapintani és leírni azt a paradigmát, amely szerint a mozgalom kutatói elmélete és saját önreflexiója a mozgalom és globalitás közti megfelelést létrehozza, illetve bemutatni azt, ahogyan ez a paradigma a román és magyar grassroots csoportok általi alkalmazásban, mintegy a paradigma állításait belülről kommentálva, működik. Ehhez ugyanakkor elvégzi a globalizációkritikához valamilyen módon kapcsolódó romániai és magyarországi színtereknek, mint a grassroots csoportok kontextusának a bemutatását is.

A dolgozat céljának ez a fajta körülhatárolása a dolgozat pozíciójából is következik. A mozgalmat értelmező paradigma részletes bemutatására az is ad alkalmat, hogy az általa mozgató jelentés-összefüggések Magyarországon csak igen szűk körben ismertek, így a dolgozat, a román és magyar színterek rövid leírásával együtt, a mozgalom hazai bemutatásaként is szolgálhat. Nemzetközi kontextusban ugyanakkor a dolgozat szemléletmódja sem a globalizációkritikus gondolat kritikája, sem az ennek ellenére a mozgalmi tapasztalatra mint beágyazott emberi tapasztalatra fordított figyelem szempontjából nem újdonság. Az általam 'globalizációkritikus' vagy 'hálózati' paradigmának nevezett formációról a reflexió különböző szintjein kiterjedt vita folyik, mint ahogy azt a dolgozatban is jelzem. Ráadásul léteznek olyan leírások, amelyek a globális társadalom mainstream elméletei és a globalizációkritikus mozgalom önreflexiója közti kapcsolatot a 68-as kritikai diskurzus továbbélésének történeti összefüggéseiben teszik szóvá. (pl. Graeber-Shukaitis 2007, Boltanski 2002)

A dolgozat nem foglalkozik ezekkel a történeti összefüggésekkel. Amit felmutat, az egy viszonylag statikus összefüggés a mozgalom kutatói elméletei, ideológiája és mindennapi gyakorlatai között. Az erre az összefüggésre való rámutatásnak, annak ellenére, hogy bizonyos színtereken belül jól ismert információkat jelenít meg, a nemzetközi irodalom szempontjából az az értéke, hogy a globalizáció és globalizációkritikus mozgalom megfeleléséről szóló kutatói diskurzust a kutatói és mozgalmi diskurzus megfeleléséből a mozgalom globális víziójának igazságára következtető reményektől függetlenül teszi szemlélhetővé. Ebből a perspektívából sokkal inkább az látszik, ahogyan egy adott szituációban kialakult diskurzuson belül az elmélet és a cselekvés (egyébként sok helyütt egymással érintkező) ágensei egymásra találnak, és nem az, ahogyan a globális demokrácia lehetőségén gondolkodó kutató az empiria dzsungelében egy az általa elképzelt lehetőségeket megvalósító, s ezáltal igazoló tárgyra bukkan. Utóbbi mint a kutatás megcáfolandó ellenhipotézise társadalomtudományos szempontból naiv feltételezésnek tűnik, azonban a beszéd alakításával egyúttal politikai harcot is vívó kutatók diskurzusában folyamatos háttér-állításként van jelen (l. pl. a DEMOS és Globális Civil Társadalom kutatások elemzését).

A román és magyar globalizációkritikus kezdeményezések első nagyobb, bár csak részben kifejlesztett leírásán túl a dolgozat másik, a nemzetközi irodalom szempontjából is értékelhető hozadéka az, hogy a mozgalmi tapasztalatot a globalizációkritikus paradigma és a kelet-európai mozgalmárok pozíciója közti konfliktus szempontjából elemzi. Az, hogy a leírás ezt a viszonyt állítja a középpontba, azzal a veszteséggel jár, hogy a román vagy magyar csoportok mozgalmi élményére elsősorban nem a saját helyi kontextusuk, hanem a mozgalom 'univerzális' elvárásai felől tekintünk. Ez kétségtelenül csökkenti a helyi szcena leírásának értékét. A másik oldalon nyert előny az, hogy a kettő viszonyának elemzése így a globalizációkritikus paradigma közvetlen kommentárjaként olvasható. A nemzetközi irodalomban ugyanakkor azt sem számít újdonságnak megmutatni, hogy 'univerzális' diskurzusokat nem centrumpozícióból beszélő szereplők milyen konfliktusokkal szembesülnek. A posztkolonializmus termékeny irányzata a dolgozaténál sokkal finomabb

elemzésekben mutatta meg ezt. Magának a globalizációkritikus mozgalomnak, illetve a mozgalom és globalitás közti feltételezett megfelelésnek a kritikái is szóvá teszik ezt a viszonyt, elsősorban a harmadik világ szempontjából (vö. Chandhoke 2002). A dolgozat teljesítménye ezen az irányon belül annyi, hogy a globalizációkritikus mozgalom kelet-európai terjeszkedésének kritikáját kifejezetten a globalizációkritikus paradigma által mozgatott jelentés-összefüggések és a kelet-európai aktivisták mozgalmi tapasztalata közti viszony bemutatása révén végzi el, s arra mutat rá, hogy a paradigma bizonyos körülmények között kialakult jelentés-összefüggései más körülmények között milyen stratégiai felhasználásra alkalmasak. Ugyanez a gesztus a bemutatott szcénákon belül az önreflexió vitájához jelent egy hozzászólást a sok közül, egy korábbi résztvevő szempontjából.

Fejezetek

I. Kutatói elméletek

A mozgalom kutatói elméleteit, belső ideológiáját és mindennapi gyakorlatait a dolgozat három külön részben mutatja be. Az első rész foglalkozik a globalizációkritikus mozgalom kutatásának mainstream paradigmájával, illetve a globális társadalom olyan makroelméleteivel, amelyek a civil globalizációt, mintegy annak modelljeként, saját elképzelésük centrumában helyezik el.

A mozgalomkutatás köréből a globalizációra reflektáló mozgalmak két legnagyobb távú és befolyású kutatását elemzem: a LSE-n Mary Kaldor, Marlies Glasius és Helmut K. Anheier vezetésével zajló *Globális civil társadalom* kutatás (2001-2009), illetve a Donatella della Porta által az European University Institute keretein belül irányított DEMOS (*Democracy in Europe and the Mobilization of Society*, 2004-2008) projektet. Mind Della Porta, mind Anheierék azt hangsúlyozzák, hogy bár a politikai cselekvés klasszikus formáit a globalizáció folyamatai legyengítik, a politikai cselekvés lehetőségeinek ez az új, „többszintű” kontextusa olyan új formák megjelenésének kedvez, amelyek nem csak az érdekvédelem megfelelő módját találják fel az adott körülmények között, de a globális összekapcsoltságot globális társadalommá avató globális politikát is.

Anheierék ezeket az új politikai formákat az állam, a piac és a család közti, autonóm szféra globális hálózatosodásában azonosítják, mint globális civil társadalmat. A globális civil társadalom egyfelől a globális ügyekkel foglalkozó különféle empirikus szereplőket jelenti, másfelől, a fogalom normatív tartalma alapján, a globális polgárok demokratikus tanácskozásán alapuló globális demokrácia előfutárát. A globalizációkritikus mozgalom 2001 utáni konfrontatív kibontakozását az utóbbi jó iránytól való eltérésként értékelik, attól tartva, hogy egyik oldalon a fundamentalizmus és unilateralizmus, másik oldalon pedig az antikapitalizmus olyan ellentétpárt alkothatnak, amelyek megoldás helyett csak növelik a globális feszültségeket. A jó irány szerintük a 90-es évek reformista-liberális szövetsége, ennek példaszerű megnyilatkozása pedig a globalizációkritikus mozgalom deliberatív oldala. Della Porta a globális igazságosságért mozgalmat az új politikai kontextusban létrejövő egyik politikai cselekvés-formaként határozza meg, egyértelmű azonban, hogy jelentőségét ennél nagyobbak gondolja: mint mondja, a globális igazságosságért mozgalom hálózati demokráciája a demokrácia globális újragondolásához jelent kiinduló alapot. Della Porta és Anheierék esetében is egyértelmű, kimondott cél, hogy a globális politizálás jó példának empirikus feltárásával, viszont normatív kiválasztásával a jó irány fejlődéséhez járuljanak hozzá.

Anheierék és Della Porta mérései szerint ezt a jó mozgalmat az jellemzi, hogy hálózatos felépítésű, értékrendje erősen demokratikus, résztvevői fiatalok és magasan iskolázottak, politikai cselekvésmódját tekintve pedig nagyobb hangsúlyt helyez az értékek, kulturális minták átalakítására és a deliberációra, mint a hatalom megszerzésére.

Ezek a tulajdonságok, s a hozzájuk a globális politika szempontjából fűzött remények a globális társadalom egyes, a kilencvenes évek második felétől mainstreamnek számító makroelméleteiben egy szélesebb társadalomelméleti kontextus felől nyernek többlet-jelentést. Ebből a szempontból az Anthony Giddens, Ulrich Beck, Scott Lash vagy Zygmunt Bauman nevei által fémjelzett késő modernitás-paradigmát, a Mike Featherstone, Roland Robertson, Hans Pieterse vagy Arjun Appadurai-féle sokféle modernitás-elképzelést, illetve a globalizáció alternatív módjairól küzdő mozgalmak új lehetőségeit a globális társadalom hálózatos szerveződésében fixáló elképzeléseket (Manuel Castells, Saskia Sassen) vizsgálom.

Beck és Giddens arról beszélnek, hogy a modernizációs folyamatok túlfutása a társadalmi intézményrendszer minden pontján az önreflexió kényszerét eredményezi, s az új globális politika a reflexiónak ebben az új, a kényszer univerzalitása folytán parcialitástól mentes terében kell hogy megszülessen. Lash arra figyelmeztet, hogy a „mi” kiképződése mindig reflektálatlan tudásokat és attitűdöket is feltételez, s ezért a globális társadalom kialakulása szempontjából döntő kérdés, hogy lehetséges-e a globális bizonytalanságot, nyitottságot és reflexiók kényszerét önmagukba felvenni képes „kitalált közösségek”. Bauman ezt a saját autonómiájának szünet nélküli gyakorlására rákényszerült emberi közösséget tekintené az emberi lényeg kiteljesedésének.

Mind Beckék, mind Bauman a globalizált társadalom mint globális társadalom meglátásának politikai feladatát látja közösnek a társadalomtudós és a mozgalmár munkájában: a jó mozgalmak mintegy empirikusan példázzák és igazolják azt a társadalmi önreflexiót, az emberi szociabilitás lehetőségeinek folyamatos nyitva tartását, amit a szociológia végez. Appadurai és a sokféle modernitás kutatói ugyanígy a globalizáció jó irányának társadalomtudományos kiolvasását végzik a globalizációra reagáló mozgalmakból. Ők azonban elvetik azt a gondolatot, hogy létezne egy olyan univerzális reflexiók tér, amelyben ez a találkozás megtörténhet, s ehelyett a társadalomképződésnek és politika-képzésnek azokra a konkrét, hibrid formáira lesznek kíváncsiak, ahol a globális társadalmiság és ennek politikai tudata a gyakorlatban előáll. Appadurai az antropológus politikai feladatát abban határozza meg, hogy a globalizációnak erre az „alulról” nézetére, a globális összekapcsoltság közösségi és kulturális megemésztésére az érintettekkel együtt, kollaboratív módon dolgozzon ki absztrakciós nyelvet, amely aztán egyenlőként birkózhat meg a globalizáció erős szereplőinek, a nemzetállamoknak és a piacnak a diskurzusaival

Mindezekben az elméletekben közös, hogy feltételezik az egymásra hatásnak egy olyan új, globális szintjét, ahol a társadalom tagjai közti politikai viszonyt újra kell gondolni, s hogy a politika újrakitalásának alapelveit az univerzalitásnak és demokráciának (az érintettség kör kiterjedéséből fakadó) egyidejű kényszerében, illetve a kettőt mediáló folyamatos reflexióban határozzák meg. Ebben a kontextusban a közösség fogalma valamilyen statikus, intézményesült formában együtt élő csoport összetartozása helyett a nyitott kimenetelű összekapcsoltság alapkörülménye által meghatározott, „kitalált” – és folyamatosan újrakitalásra szoruló – közösségként definiálódik újra, a kultúra pedig valamilyen statikus társadalmi állapot esszencializálható jelentésformái helyett a globális világban zajló társadalmi átalakulások folyamatosan termelődő jelentéseinek lesz a neve.

Mind a közösség, mind a kultúra ezen új fogalma a globalizáció jó irányú politizálásának normatív fogalma is: ebben a kinyitott és önreflexív közösségi jelentéstermelésben születhet meg a globális emberiség önmagához való viszonya. Ennek a jelentéstermelésnek a helyes politikai módja a demokratikus deliberáció. Az az infrastruktúra pedig, amelyben ez a fajta nyitott közösségképződés, a globális emberiség univerzális, de demokratikus összekapcsolódása megvalósulhat, a hálózat. Mint Castells vagy Sassen hangsúlyozzák, a hálózatos struktúra révén a mozgalom egyszerre tud jelen lenni globálisan és lokálisan, s így a globális összefüggések által kitermelt problémákat egyszerre tudja az azokat okozó folyamatok és a problémák lokális lecsapódása felől megragadni. A hálózatos civil politizálás, mondja Sassen, a nemzetiállami politizálás színtereit megkerülve, a globális politika új politikai ágenseként lép fel.

Ezek elméletek a kultúra, közösség és hálózat így meghatározott fogalmaiban, empirikus jelenségként pedig a globalizációkritikus mozgalomban olyan tárgyra találnak, amelyet példászerűen tudnak egyszerre globálisként és lokálisként látni, azaz amelynek megpillantásában az általuk keresett új, globális társadalmi tekintet születik meg. Mind a tárgy ilyenfajta körvonalazása, mind ez a tekintet bevallottan normatív. Globalizáció és mozgalom normatív látásmódja egybeesik abban, hogy a globálisra kinyitott reflexiónak és közösségnek egyfajta mindent átható politikai erőt tulajdonítanak, amely a létező hatalmi viszonyok ellenében, mint egy párhuzamos dimenzióban, összefoghatja a bolygó lakóit egy másik globalizáció érdekében. Történjék bár a globális civil mozgalmak új politikai lehetőségstruktúrák által lehetővé tett, egymással összekapcsolódó enklávéiban (Della Porta), a globális városok félig fizikai, félig hálózati terében (Sassen), vagy az egyes lokalitástermeléseket összesítő kollaboratív absztrakció munkájában (Appadurai), a globálisra való kinyílás politikai erejét ezekben az elméletekben az adja, hogy olyan autonómnak elképzelt terekben zajlik, ahol a személyest és lokálist közvetlenül tudja a globálisra átvetíteni.

A globális összesség úgy férhet bele egy-egy konkrét mozgalmi közösségbe, ha a kultúra és közösség fenti módon kinyitott fogalmai szerint gondoljuk el, s a politika fogalmát elmosva és kiterjesztve ennek az önreflexiójában a globálisra nyitott közösségnek a személyes politikáját a globális emberiség önmagához való politikai viszonyával azonosítjuk. A politikai önreflexió ezen végtelenített terében eshet egybe mozgalom és globális jövő, vagy, ahogy Beck mondja, mikro és makro. Így lesz az „igaz” mozgalom cseppben a tenger mintája az ideálisan elképzelt globális összességnek, szemben a parciális kollektivitásokba zárkózó „rossz” mozgalmakkal.

II. Belső önreflexió

A második rész azt mutatja meg, ahogyan a jó globalizációnak ez a képe a mozgalom önreflexív állításaiban megjelenik. Egyfelől ez egy tükrözés, mivel a fenti kép összes jellemzőjét megtaláljuk a mozgalom belső ideológiáiban is. Ugyanakkor a tükörkép egyik vagy másik oldalán más-más hangsúlyok dominálnak. Míg a kutató saját elméletének empirikus példájára úgy találhat rá a mozgalomban, mint a saját megjelenése által önmagát organikusan igazoló 'tényre', amellyel egy normatív leírás szövetséget köthet, de mindenesetre hivatkozhat rá, a mozgalomban dolgozó aktivista számára a mozgalom sosem tény, hanem cél, projekt, kudarc, a 'tény' és nem 'tény' közti ingázás napi kihívása. Ennek megfelelően a mozgalom hálózati ideálja is másképpen fogalmazódik meg az elméleti tekintet által meglátott tényként, és politikai cselekvési projektként. A mozgalom önleírásában a

projekt pozitív, a gyakorlati megvalósítás szempontjából is értelmezhető tartalma kell hogy domináljon, mintegy belülről töltve fel a fenti elméletek által meglátott elvi kereteket.

Ez a helyzet speciális probléma elé állítja a mozgalmi önreflexiót, mivel a pozitív mozgalmi cselekvés programjába kell beépítenie azt a különbséget, amelyet a kutatói elméletek a civil globalizáció ideálisnak tartott szerepe és elismert valós korlátai között a normatív beszéd eszközével hidálnak át ('ha nincs is így, így kellene lennie'). A második rész a mozgalom önreflexiók paradigmájának olyan alapfogalmait és összefüggéseit mutatja be, amelyek megmutatják, hogyan alakítja a mozgalom a maga számára pozitív programmá ezt a paradoxont. A bemutatást a dolgozatban saját kutatásomat a mozgalmi paradigma más leírásaival egybevetve, a mozgalomban is ismert és hivatkozott szerzőket és fogalmakat hivatkozva végzem el. Az alábbiakban viszont csak az egyes alapállításokat foglalom össze röviden.

A legáltalánosabb, Marx tőke-fogalmát a posztmaterialista baloldal felől átfogalmazó, ontológiai kiindulópont, hogy a mozgalom mint a hatalom elleni totális küzdelem az emberiség önmagáért való cselekvőerejének a felszabadítását kell hogy célozza az azt önmaga ellen fordító hierarchikus struktúrákból. Ez a felszabadítás azonban nem történhet a hatalom átvétele révén, hiszen az csak egy újabb hierarchikus struktúrát állítana fel. A cél a hatalom teljes megsemmisítése, az együttműködés olyan akadálytalan áramát hozva létre, amelyben az emberi lehetőségek folyamatos, önreflexív, közös megvalósítása folyhat.

Ez a mozgalom időbeli perspektívája szempontjából azt jelenti, hogy a mozgalom célját nem lehet a cselekvőerő felszabadításának éppen folyó gesztusaitól leválasztva, mintegy a mozgalom identitásaként, önmagában meghatározni, s mint ilyet egy távoli jövőbe kivetíteni. Ez a reprezentációs aktus a mozgalom szabadságát megbénítja, s képviselőket, vezetőket rendel a résztvevők tömege fölé. A mozgalom által létrehozni kívánt világ nem egy forradalmi pillanat utáni statikus jövőben létezik, hanem az általános emberi cselekvőerő felszabadításának, a hatalom közös cselekvőerőben való feloldásának a jelenidejű gesztusaiban jön létre. A forradalomnak nincsen más anyaga, csak ezek a jelenben végrehajtott, prefiguratív gesztusok. A demokratikus jelenbeli együttműködés az, amely a mozgalom jövőjét organikusan megszüli, akár a globális politikát a globális civil társadalom folyamatos deliberációja. A mozgalom egységes céljára és programjára vonatkozó külső kérdések ezen a paradigmán belül értelmezhetetlenek.

A mozgalom infrastruktúrája szempontjából a hálózat az a forma, amelyben az emberi cselekvés hatalma úgy oszolhat el, hogy az együttműködés egyúttal mindenki szabadságának a javára válik. A hálózatban való együttműködés negatív előfeltétele az, hogy nem létezik semmifajta kényszer a részvételre. Az ennek megfelelő pozitív feltétel az affinitás: az, hogy a hálózat mint az együttműködés tere valóban a résztvevők vágyait segíti valóra válni, különben nem vennének részt benne. A hálózat úgy hoz létre közös erőforrást, hogy azt folyamatos megosztásban is tartja. A hálózati együttműködés folyamatát nem lehet képviselni, sem egyetlen stabil identitásban rögzíteni. Ez a hálózati ideál mint társadalomszerveződési forma maga az élő, prefiguratív és deliberatív interakció, túl a reprezentáció és elosztás – s ennek megfelelően: a mozgalomtól gyakran számon kért felelősség és képviselő – kérdésein.

A mozgalomról való tudás természete ennek a hálózatos logikának megfelelően nem a stabil reprezentációké, hanem a demokratikus deliberációban egymáshoz intézett megszólalások le nem zárható folyamatáé. A fenti kutatói elméletek által is a globális politika ideáljaként kezelt univerzális deliberáció kultúrája az, amely minden ezen túlmenő, konkrét formában rögzíthető

cél helyett a mozgalom résztvevőit összetartó közös tényezőként ragadható meg. Se egy közös identitás neve, se valamilyen tagsági viszony, se bármilyen más felület nem mutatja meg, ki tartozik ide, csak az együttműködésnek a hálózat politikai kultúrája által kódolt folyamata.

A kutatói elméletek azon paradoxona, hogy a globalizációkritikus mozgalmat a globális politika modelljeként kívánják kezelni annak ellenére, hogy elismerik a globális politikára gyakorolt hatásának korlátait, a mozgalom belső perspektívájában úgy jelentkezik, hogy a mozgalomnak egyszerre kell megtestesítenie a cselekvőerő összeadódásában kiteljesülő emberiség önmagához való (jó) viszonyát, és tevékenykednie egy olyan világban, amelyre nem ezek a viszonyok a jellemzőek. Mivel a cél fogalmának a jelenbeli helyzetről való leválasztása a hálózatos élő interakció mint norma szempontjából nem érvényes opció, a maximális igények és valós korlátok közti ellentmondást nem lehet a jelenben folytatott ellenállás és a jövőben kiteljesedő új rend kettősére felosztani. A prefiguratív politika mindig egyszerre jelent ellenállást és az új világ építését, hiszen egyazon anyagból dolgozik a kettő: ellenállás és építkezés az emberi cselekvőerő felszabadításának ugyanazon gesztusa. Az ellentmondást az időbeli megkettőzés helyett ez a paradigma mozgalom térbeli dimenziójában oldja fel, az autonóm tér fogalma révén.

Az autonóm tér fogalma az a pont, ahol a mozgalom külső leírásai és belső önreflexiója közti különbség talán a legpontosabban mutatja meg, hogyan tölti fel pozitív tartalommal a mozgalom cselekvési programja a mozgalomkutató által benne felismert elveket. Láttuk, hogy amikor a globalizációkritikus mozgalmat az első részben bemutatott kutatói elképzelés úgy gondolja el, mint a globális demokratikus jövő előhírnökét, amelyben a globalitás értelméről deliberáció folyhat, kritikusai azt vetik ennek az elképzelésnek a szemére, hogy folyamatosan megfélemeznek arról, hogy ez a deliberáció mindig a jelenlegi erőviszonyok közé beágyazott helyszíneken és szereplők között folyik. Annak az üres hálózati globális térnek, amelyben a globális civil társadalmat ez az elképzelés a neoliberais globalizáció hálózati terével szemben, de annak mintájára elképzelte, a mozgalom belső cselekvési programjában a status quo erőviszonyaiból kihasított autonóm terek hálózata felel meg.

Az autonóm tér leginkább példászerű megvalósulása az üresen álló ingatlan elfoglalása és mozgalmi étellel való benépesítése, illetve az ellenállás és belső kreativitás által fenntartott squatok mint autonóm terek hálózata. Az autonómia pozitív értelme azonban ennél általánosabban magában rejti mindazt a munkát, amivel a globalizációkritika aktivistái a mindennapok szintjén kihasítják és szembeállítják saját életüket, gesztusaikat, értékítéleteiket, életterüket és mozgalmi tevékenységüket az őket körülvevő renddel, és egy intenzív performatív munkával fenntartott új, globális társadalom keretei közé helyezik el, amelynek minden egyes autonóm tér egyforma manifesztációjának számít. A globális demokrácia elviekben egyenletes levegője ezekben az autonóm terekben kap evilági testet, amely test az aktivizmus perspektívájából nézve sosem tény, hanem folyamatosan kiküzdendő tét, amely mindig más és más körülmények között, többé vagy kevésbé állandó formában manifesztálódik. Azzal párhuzamosan, ahogy a kutató a mozgalomban a jó globalizáció kicsinyített mására bukkan, az aktivista program azt mondja ki, hogy „we are everywhere” (ott vagyunk mindenütt, Notes from Nowhere, 2003), azaz hogy az emberi cselekvőerő minden önmagáért való rezdülésében a mozgalom performatív, mozgékony autonóm teste van jelen, s ez, akár a vele szemben álló neoliberais globalizáció tere, mindenütt azonos.

A társadalmi fórumok „Lehet más a világ!” jelszava az elvi leírás számára jelentheti pusztán az alternatívák kidolgozásának deliberatív elhalasztását, kritikáiban pedig az igazság kimondásának pusztán expresszív politikáját a valós erőviszonyokat megcélzó mozgalmi

stratégiák helyett. A mozgalmon belülről nézve azonban a „Lehet más a világ!” állítás az aktivisták azon mindennapi küzdelmét jelenti, amellyel a környezetük és maguk számára igyekeznek „kipécézni, delegitimálni és szétszedni a hatalom mechanizmusait, az autonómia egyre nagyobb területeit szakítva ki belőle” (Graeber 2002), hogy ezekben az autonóm terekben megélhessék a politika és közösség újrafeltalálását. A „másik világ” itt elsősorban nem egy nyitott referenciájú fogalom, hanem az aktivista munka nyomán megnyíló, azáltal fenntartott tapasztalat. A globalizációkritikus mozgalomban dolgozó aktivisták alaptapasztalatát ennek megfelelően egy a mozgalmon belül is aktív kutatópáros, Chatterton és Pickerill a ’két világ között élés’ tapasztalataként írja le. (Chatterton-Pickerill 2006)

Mindennek a hierarchia mentes, poszt-reprezentatív, hálózatos mozgalmi képletnek, amely nem a konfrontációra, hanem az új világnak a régi világ réseiben való kiépítésére törekszik, a mozgalomról való beszédben különféle metaforái terjedtek el. Ezek a metaforák jól illusztrálják, hogy a fenti, ideológiai elveken alapuló bemutatáshoz képest a résztvevők számára a hálózati paradigma szerint elgondolt mozgalom egy közvetlen referenciaként kezelhető, organikus valóságként tud megjelenni. A ’hálózat’ kifejezés általános használata mellett ilyen például Hardt és Negri Sokaság (Multitude) fogalma, vagy Naomi Klein moszkitóraj-hasonlata. Mint Klein (2000) a mozgalom tisztázatlan célját és programját érő kritikákkal szemben mondja, a globalizációkritikus mozgalom nem szemközt szegül szembe a neoliberalizmussal, hanem beleszivárog és körülveszi, mint egy moszkitóraj. Sergio Bologna a fátörzset belülről, láthatatlanul elpusztító természetéről beszél: „A konfliktus, mint az azonosság momentuma, a konstitúciónak, a politikának, az osztályképződésnek a pillanata (...) ez számomra erőltetett értelése a mozgalomnak. Egyebek mellett ez a felfogás túl nagy jelentőséget tulajdonít a láthatóságnak. A ’másiknak’ itt láthatónak, manifesztnek kell lennie, s minél nagyobb a konfliktus, annál biztosabb az identitás, amit kirajzol. Ez az a hátsó ajtó, amelyen a politika hagyományos logikája visszatér a gondolkodásunkba. Ehelyett én szívesebben festem le a mozgalmat úgy, mint a fátörzset belülről elpusztító természet, mint egy nem látványos, nem spektakuláris folyamatot, egy olyan test csendes növekedését, amely idegen attól a fajta látványosságtól, amely révén a mediáció univerzuma foglyul ejt bennünket. (id. Wright 2004, 79)

III. Román és magyar grassroots csoportok

A harmadik rész ennek a mozgalmi kultúrának a perifériás, s ezért különösen kontrasztos megjelenéseivel foglalkozik romániai és magyarországi mozgalmi csoportokban. Bár ezen csoportok kialakulását és kontextusát is bemutatja, kifejezett célja nem a helyi politikai folyamatokban játszott szerepük kimutatása. A harmadik rész elsősorban arra fókuszál, hogy hogyan működnek, s hogyan válnak kudarcossá a globalizációkritikus paradigma elvben tökéletes, bár kezdetleges példái egy olyan helyzetben, ahol az „ott vagyunk mindenhol” globalizációkritikus jelszónak gyakorlatilag csak a normatív értelme érvényes, s a meghaladni kívánt status quo és a mozgalom autonóm hálózata közti ’két világ között élés’ súlyát nem csak elvben, de gyakorlatilag is kizárólag kis létszámú informális csoportok személyes politikája viseli, a mindennapi gyakorlatok automatizálódását lehetővé tevő mozgalmi kontextus segítsége nélkül.

A leírás egy 2003 és 2009 között folytatott kutatás eredménye. A kutatás elsősorban résztvevő megfigyelésre épül, amely során az egyes akciókon túl a szervezés, megbeszélések, közös események tágabb folyamatában is részt vettem. Túl a személyes érdekeltség megalapozó körülményén, az aktív résztvevő pozíciója azért döntő kritérium a kutatás szempontjából, mivel a mozgalom ’intelligenciájához’ hozzátartozik, hogy megszüri a rá irányuló kutatói tevékenységet, s csak a számára is releváns párbeszéd kedvéért hajlandó ilyen interakcióba

bocsátkozni. Ugyanebből az okból az aktivisták adatainak kérdőíves felvételét is mellőznöm kellett. A résztvevő megfigyelést kiegészítik a résztvevőkkel folytatott fókuszcsoporthozos beszélgetések, interjúk, az adott időszakban összegyűjtött mozgalmi dokumentumok (fanzinok, flyerek, plakátok stb.), a mozgalom internetes öndokumentációi, az internetes kommunikáció dokumentumai (levelezőlisták, fórumok stb.), valamint mozgalmi és mainstream híradások.

A globalizációkritikus mozgalommal való első intézményes kapcsolat mindkét ország esetében az európai társadalmi fórumba történő bevonódás volt. Az európai társadalmi fórum szervezésének kezdetétől része volt a kelet-európai terjeszkedés programja. A terjeszkedés explicit programja, de ellentmondásos jellege több mint megnehezíti a globalizációkritikus mozgalom, illetve a társadalmi fórumok román vagy magyar színtereinek egyértelmű beazonosítását. Ez nemcsak a kutató, de a résztvevők számára is probléma, vita és érdekharok tárgya, amelyet nem csak a globalizációkritikus mozgalommal azonosulni kívánó csoportok háttéré és kontextusa határoz meg, de a rájuk irányuló külső figyelem, s az elvben globális, gyakorlatban elsősorban nyugati mozgalmi hálóban elérhető szimbolikus, politikai és anyagi erőforrások is.

A kelet-európai terjeszkedés programjának nyugati szempontjából a „baloldal” eltérő történeti meghatározottsága mellett a másik probléma, hogy a civil társadalom relatív fejletlensége miatt a kapcsolatfelvétel a megélhetési civilség, kirakatszervezetek, belső konfliktusok, össze nem illő deklarált célok és működés stb. dzsungelébe ütközik. Túl a kiutazási költség és vízum-szerzés problémáin, amelyekre a kiterjesztés céljából létrejött munkacsoportok keresik a megoldást, a kelet-európai terjeszkedés mélyebb szintű problémáját jelenti azoknak a helyi szereplőknek a megtalálása, akik a mozgalom autentikus résztvevőiként, mintegy a ’globális civil társadalom’ helyi példáiént szólíthatók meg. A ’hazai hangadó’ szerepéért, vagy éppen a külföldi képviseletért folyó küzdelem a globalizációkritikus mozgalom kelet-európai ’terjedésének’ olyan megkerülhetetlen jellemzője, amely önmagában is képes megkérdőjelezni a mozgalom mainstream ’univerzális’ értelmezését.

A dolgozat alapjául szolgáló kutatás kezdeti pillanatában azonban a fórummozgalom keleti kiterjesztésének ellentmondásos történései mellett érzékelhető volt egy másik, azzal csak részben érintkező folyamat, amely 2003-2004-2005-ben önmagukat a globalizációkritika hálózati paradigmája szerint értelmező, s annak megfelelően felépített grassroots csoportok megjelenésére és elszaporodására utalt. Ezek a csoportok, mintegy átlépve a civil társadalom állapotának helyi hiányosságain, közvetlenül látszottak megvalósítani a globalizációkritika legmagasabb elveit: a hálózatos szerveződést, a hierarchia elutasítását, a globális tudatosság és részvételi demokrácia személyes életmódba való beépítését. Ezek a csoportok a hálózati paradigma felől nézve akárha a paradigma terjedésének szélsőségesen ideális példái, a sokféleségében mégis globálisan egységes globalizációkritikus gondolat spontán, népi, alulról jövő feltörései lettek volna. Ők maguk önmagukra ekként reflektáltak, s a globalizációkritika hasonló minőségét kereső-támogató szereplők is ekként hivatkoztak rájuk, a pillanatnyilag éppen terjedőben levő, később azonban stagnáló vagy leépülő színteret egy általános grassroots átalakulás jeleként értelmezve.

A harmadik rész utolsó három fejezete az ezekben a csoportokban megszülető mozgalom-élmény három aspektusát írja le. Az egyes emberi élmények minősége és tétjei a mozgalmon belül is változatosabbak annál, mintsem egy ilyen tipizálás révén leírhatóak lennének; az itt megragadott három aspektus kiemelését sokkal inkább a dolgozat saját szerkezete indokolja, amelyben mozgalom kutatói elméleteiben és belső diskurzusában előírt pozíció és a mozgalmi

világ perifériáján elhelyezkedő kezdeményezések közti találkozás egyes példái a hálózati paradigma kommentárjaiként szerepelnek.

Az első ilyen fejezet a budapesti házfoglalások kapcsán arra koncentrálna, ahogyan a kutatói elméletek és a mozgalmi ideológia elvi állításai valós élményként megélhetőek. A második példa azt mutatja meg, hogy hogyan mozognak ezek a csoportok a számukra a globalizációkritika hálózati paradigmája által előírt 'we are everywhere' pozíció és a Kelet-Nyugat lejtő diszkurzív képlete (Melegh 2006) által előírt alárendelt pozíció közti játéktérben. A tét itt sem a helyi adottságok és a globalizációkritikus paradigma találkozásának kimerítő bemutatása, hanem az aktivista munka egy olyan aspektusának kiemelése, amely a globalizációkritikus paradigmával ellentétben a centrum-periféria viszonyt megkerülhetetlenként kezelő – a román és magyar grassroots aktivizmus egyéb különbségeitől pedig eltekintő – perspektívából látszik. A harmadik példa-csoport a globalizációkritikus paradigmába való behelyezkedésnek azzal az aspektusával foglalkozik, amikor a mozgalmi infrastruktúra által nyújtott automatizmusoknak a perifériás helyzetből fakadó hiánya a személyes és globális politika azonosságának felvállalását valóban a totális önreflexió igényével párosítja, ez a mozgalom kutatói elméletei vagy ideológiája szempontjából ideális helyzet azonban a mozgalmi tevékenység teljes lebénulásához vezet.

A záró fejezetek előtt két külön fejezetben bemutatom a globalizációkritikus mozgalomhoz valamilyen módon kapcsolódó színterek alakulását Romániában és Magyarországon 1999 és 2009 között. Mivel a dolgozat elsősorban a grassroots csoportok és a globalizációkritikus paradigma viszonyára kérdez rá, a bemutatásban a további szereplők elsősorban mint a grassroots csoportok kontextusa jelennek meg, a globalizációkritikus paradigmától és mozgalomtól független tevékenységük kevésbé hangsúlyos. A két ország grassroots aktivizmusának ez a párhuzamos bemutatása éppen ezért sokkal több hasonlóságot tartalmaz, mint különbséget, szemben egy olyan lehetséges leírással, amely nem a paradigma koherenciájáról, hanem a helyi erőviszonyok építésében való felhasználásáról kíván beszélni.

Afelől a grassroots élmény felől közelítve, amely a globalizációkritikus paradigmával való azonosulásban egyúttal a helyi kontextustól való függetlenedést éli meg, kevésbé domborodik ki az országos civil szférák különböző történeti meghatározottsága, amely szférába egyébként valamilyen módon mindkét ország grassroots aktivizmusa beágyazódik. A magyar grassroots aktivizmus számára a rendszerváltás előtt már megerősödő, elsősorban zöld civil szféra egy olyan mozgásteret adott, amelyből infrastrukturális és közéleti tőkét hívhatott le, amelyen belül azonban kevésbé volt képes saját integritását önálló szintéreként megőrizni. Az ezen a mozgásteren belül megmozgatható súlyosabb erőforrások miatt a grassroots aktivizmus globalizációkritikus érveit is inkább olyan szereplők használták fel hosszú távon, akik a grassroots szintén túl a helyi nagypolitikában kívántak érvényesülni. Romániában a 80-as években tetőző diktatúra örökségeként a grassroots aktivizmus hasonló befogadó közegre nem számíthatott. Civil támogatói a rendszerváltás után létrejött, liberális-européer szervezetek közül kerültek ki, ezek távolságtartása azonban a globalizációkritika baloldali mondanivalójától annyira explicit volt, hogy nem veszélyeztette a grassroots aktivizmus mint önálló szintér határait. Ugyanakkor a további erőforrás-bevonás hiányában, s a helyi környezet számára értelmezhetetlen globalizációkritikus diskurzus megtartása mellett, a grassroots csoportok egymás közti hálózatosodása egy a magyarországinál kiterjedtebb és stabilabb, de még mindig belterjes szcéna létrehozásán túl semmilyen, a közélet szintjén észrevehető eredménnyel nem járt. A politikailag legaktívabb tagok ambíciói hosszabb távon ennek megfelelően csak ezen a közegen kívül kereshettek kifutást (elsősorban a nemzetközi aktivizmus, a helyi civil aktivizmus vagy az akadémiai pálya felé lépve tovább).

A két ország közti különbséget túlzottan kihangsúlyozhatja a bemutatás különböző tagolása. Ezt a szerkezeti különbséget az indokolja, hogy míg Romániában szinte minden nagyváros rendelkezik 'saját' új anarchista csoporttal, illetve a más (művészeti, akadémiai, civil) szférákban létrejött csoportok tevékenysége egymás ismerete mellett is inkább párhuzamosan folyik, Magyarországon a grassroots globalizációkritikus aktivizmus egy olyan civil közéleti szcénához kapcsolódva fejlődik ki, amely Budapesten belül egyetlen sűrű, koherens hálózatot alkot, s a vidéki pontokat pusztán ennek külső meghosszabbításaiként kezeli. Emiatt Románia esetében a globalizációkritikával valamilyen módon kapcsolatban álló színtereket egyenként, majd az összekapcsolódásuk szempontjából legjelentősebb eseményeket külön-külön mutatom be. Ezzel szemben az egymással sokkal intenzívebb, átfedésszerű kapcsolatban álló magyarországi színtereket időrendben, kapcsolódásaikat folyamatosan jelezve vázolom fel. Ez a módszer azt a túlzott benyomást keltheti, hogy a magyarországi globalizációkritika egyetlen, sajátos dinamikával rendelkező folyamatot jelent, a romániai viszont egymástól elszigetelt csoportok pontszerű tevékenységét. Bár a kétfajta grassroots szcena összekapcsoltsága és tágabb közéleti beágyazottsága a fenti módon valóban különbözik, ugyanúgy lehetséges volna a román színtér történeteszerű és a magyar színtér csoportok szerinti bemutatása is, s csupán az egyszerűség kedvéért választottam ezt a megoldást.

Az európai társadalmi fórumhoz való csatlakozás mindkét országban konfliktusos kiindulópontot jelentett a mozgalom számára. Romániában a fórummozgalom és a globalizációkritika képviselőitől több, különböző színterekből érkező kezdeményezés is indult. Míg volt olyan kezdeményezés, amelyet a nemzetközi mozgalom diszkreditált, s volt, amelyik csak pontszerűen hivatkozott a mozgalomra, az intézményes képviselőtől folyó versenyt a Román Szociális Fórum enyedi kezdeményezése nyerte meg, ez azonban a nemzetközi megjelenéseken túl nem végzett jelentős hazai tevékenységet, s a magukat a globalizációkritikus paradigma szerint megszervező csoportok kiépülése vele teljesen párhuzamosan zajlott.

A romániai kezdeményezések között az intézményes rákapcsolódás színterein túl megkülönböztetem azokat a művészet, a média vagy a közéleti viták terén felszólaló csoportokat, amelyek a globalizációkritikus paradigmának megfelelő állításokat fogalmaznak meg, esetenként pozitív példaként és hivatkozási alapként utalnak is a globalizációkritikus mozgalom és a társadalmi fórumok létrejöttére, a maguk részéről azonban nem végeznek azokhoz kapcsolódó mozgalmi munkát. A művészeti és médiacsoportok esetében ez a tevékenység a társadalmi felelősségvállalás művészeti vagy pr-szcénán belül értelmezhető keretei közt folyik. A közéleti viták esetében a globalizációkritikára való hivatkozásként fiatal értelmiségieknek azt a 'coming out'-ját emelem ki, amellyel a kommunizmus állami elítélésével egyidőben magukat baloldaliakként, a posztoszocializmus állapotát pedig a neoliberális globalizáció kritikája szerint újradefiniálándóként határozták meg, s ezzel saját maguk számára egy a rendszerváltás óta domináns értelmiségi generációétól különböző pozíciót próbáltak létrehozni. Végül az általam grassroots csoportoknak nevezett informális, a globalizációkritika paradigmáját teljes mértékben magukévá tevő, s annak megfelelő mozgalmi tevékenységet végző csoportok elsősorban a politikai punk szubkultúrából kerültek ki, s kezdtek immár a globalizációkritika által meghatározott módon hálózatosodni. Ezek közé csak részben tartozik oda egy a kezdeti hálózatosodásban nagy szerepet játszott bukaresti csoport, amelynek tagjai az akadémiai szférából kerültek ki, s tevékenységükben a kutatói célok is folyamatosan jelen voltak, majd egyre inkább előtérbe kerültek. A román indymédia, annak ellenére, hogy a tartalomgenerálás szempontjából szegényesnek tekinthető, 2004-es elindulása után olyan stabil színtérként működött, amelyben a globalizációkritikához

kapcsolódó szereplők ezen minőségükben találkoztak, a viták, kölcsönös kritikák és eszmecserék érvényes szempontjai pedig a globalizációkritikus paradigma szempontjai voltak.

A globalizációkritikus paradigma szerint elgondolt egységes színtér kiépítésére a legjelentősebb próbálkozás egy 2006-os bukaresti tüntetés, az az évi GayPride menet ellen szervezett 'Normalitásért' ellentüntetéssel szemben tiltakozó 'Toleranciáért' menet kapcsán történt. Az eseményt a politikai punk hálózat és a bukaresti akadémiai grassroots csoport tagjaiból, valamint az indymédia körüli médiaaktivistákból álló 'informális csoport' szervezte. Kimondott céljuk egy a globalizációkritika elveivel egybeeső, a hierarchia és diszkrimináció minden formájával szembenelő koalíció megalapítása volt. Az adott esemény szempontjából sikerült is ezt az informális csoportot és különféle diszkriminációellenes civil szervezeteket egy sikeres, pozitívan fogadott koalícióvá tömöríteni, a későbbiekben azonban a civilek nem kívánták saját jól meghatározott ügyeiken túllépni, s magán az 'informális csoporton' belül is erős választóvonalak alakultak ki a szubkulturális identitás építéséhez szükséges konfliktuskeresés, illetve az inkább az intézményes civil szféra eszközeivel dolgozó külső kommunikáció prioritásai szerint.

A romániai mozgalom csúcseseménye erre a már belülről is szabdalt, a többi színtértől elhatárolódó grassroots szcénára épült, s kudarca is ennek köszönhető. A People's Global Action hálózat, ami társadalmi fórumok ellaposodása után a globalizációkritika elveinek valódi megvalósításának igényével lépett fel, 2007-ben balkáni hálózatot kezdett szervezni. Ennek keretében a romániai csoportokat rögtön a PGA Balkans első komoly akciójának, a 2008 tavaszi bukaresti NATO-csúcs elleni tüntetésnek a házigazdáiként hívták be a projektbe. Amiatt a megtiszteltetés, és egyben kényszer miatt, hogy a PGA a berlini vagy koppenhágai csoportokkal egyenrangú mozgalmi csoportokként szólította meg őket, a román grassroots szcéna tagjai elmulasztották hangsúlyozni saját erőforrásaik szűkösségét, s a NATO-ellencsúcs egy kevés résztvevős, nagyon gyengén kommunikált, a hatóságok részéről az atrocitások szintjéig túlreagált eseménnyé vált. Miután az esemény helyszínén tartózkodó, körülbelül 50 főnyi nemzetközi aktivista csoportot a rendőrség megverte és letartóztatta, a sajtó, többek közt civil és nemzetközi nyomásra, 'anarchista fenyegetés' helyett a szólásszabadság keretébe helyezte át a konfliktust, s a rendőrség és különböző politikusok utólagos felszólalásai is ezt a keretet vették át és erősítették meg. Maguk a szervezők azonban egyértelmű kudarcként, saját – a szólásszabadság liberális elvén túl a globalizációkritika általános hierarchiaellenességét hangsúlyozó – üzenetük elnémitásaként élték meg a történetet, s ez a kudarca a további 'globalizációkritikus hálózatosodásra' is csapást mért. A kifelé való kommunikációtól való elzárkózás itt megfelelt a globalizációkritikus mozgalom azon gesztusának, hogy az új világot a régivel való egyeztetés helyett mintegy párhuzamos autonóm térként metszi ki a régiből, az 'új világ' létező struktúráinak hiányában azonban a kezdeményezést a 'rég világ' értelmezése dominálta, és hiúsította meg.¹

¹ „Számomra a nyilvánosság nem feltétlenül a nagy nyilvánosságot jelenti csak, hanem azt is, ha olyan emberekkel vagy együtt, akikkel már beszéltél, megbeszéltétek, hogy ez egy kritikus tér lesz, gyertek, találkozzunk. A cél nem-csak az volt, hogy kifelé kommunikáljuk, amit gondolunk, hanem hogy együtt fejlesszük tovább azt, amit gondolunk. S ezt nem feltétlenül azok előtt akarod csinálni, akiket meg kell győznöd, hanem inkább azokkal, akikkel egyetértesz, és azért beszélgettek, hogy együtt lépjete fel egy újabb szintre”- érvel az egyik szervező a külső kommunikáció mellőzése mellett, a globalizációkritikus paradigma érveivel. (Joanne Richardson (rend.): Reconstituer, 2008)

Magyarországon az európai társadalmi fórumhoz való csatlakozás kezdő momentumáig ugyancsak konfliktusos volt, de a magyar képviseletre igényt formáló szereplők közt nem voltak a globalizációkritika szemléletétől annyira távol eső csoportok, amelyeket a nemzetközi mozgalom diszkreditált volna. A konfliktus az első években egy külföldön és belföldön együtt tevékenykedő koalíción belül zajlott, és csak később bomlott fel az ATTAC Magyarország körüli, a klasszikus baloldal nyelvét használó csoportra, és egy szétszórtabb, hálózatosabb, különböző zöld szervezetek holdudvarában tevékenykedő fiatalokból álló szegmensre, amely a globalizációkritikus paradigma új anarchizmusával azonosult. Több értelmezés ezt a konfliktust a zöldek és a baloldal közötti, speciálisan magyar történelmi okokkal magyarázható konfliktusként tárgyalja (pl. Mikecz 2008). Maguk a nagy zöld szervezetek azonban, a később a globalizációkritikát saját profiljuként is kezelő Védegylet és Zöld Fiatalok kivételével, alig foglalkoztak a globalizációkritikával, csupán helyt adtak (néhány aktivista szóhasználatában: 'megtúrték' kereteik között) azoknak a fiataloknak az aktivitását, akik egymással hálózatos kapcsolatban állva, kifejezetten a globalizációkritikus mozgalomhoz fűződő akciókat kezdték szervezni. A konfliktust így elsősorban nem a zöldek és a baloldal között, hanem a globalizációkritikus paradigmával azonosuló fiatalok és az attól idegen, intézményes, hierarchikus nyelvet használó baloldali csoport között látom. A nagy zöld szervezetek bizonyos mértékig nyitottak voltak ezeknek a fiataloknak az aktivitására, intézményesen azonban nem azonosultak velük.

A magyar globalizációkritika egyik alapító konfliktusa a prágai WTO-ellenes tüntetésnek, és azt követő megtorlásoknak a tapasztalata, alapító inspirációja pedig a firenzei, majd párizsi társadalmi fórumon való részvétel. Az ATTAC és a később attól különválva tevékenykedő Lehet Más a Világ Hálózat aktivistái ezeken az eseményeken egyaránt részt vettek. 2001-től egyre sokasodtak a globalizációkritikus mozgalom témái és akció típusai szerint megszervezett események, s az egyes akciókon túl létrejöttek kifejezetten a globalizációkritika színterének szánt intézmények is: a magyar indymédia, a Lehet Más a Vasárnap klubok, amelyek a különböző civil szervezetek témáit a globalizációkritika átfogó perspektívája szerint kívánták összefogni, a Védegylet és mások által szervezett tematikus fesztiválok stb.

Ennek a periódusnak a sajátja, hogy a különböző szervezetekhez többé vagy kevésbé kötődő, s ennek megfelelően különböző prioritások szerint megszervezett események (Szolidaritás Napja a Nyugati aluljáróban, Békejel fáklyás demonstráció, Food Not Bombs ételosztás, Autómentes Nap, tüntetés a Zengőn építendő lokátor ellen) mint a képviseleti politikával szemben a civil, részvételi politizálást gyakorló mozgalmi események kerültek be ugyanazon globalizációkritikus paradigma szerinti értelmezésbe, s a globalizációkritika iránt érdeklődő, zömében fiatal értelmiségi aktivisták hálózata sok átfedéssel és érintkezéssel valamilyen módon mindegyik eseményben érdekelt volt. Ez a globalizációkritika keretében értelmezett átfedésszerű jelleg nem az ez időben folyó magyarországi civil tevékenység egészére igaz, csupán azokra, amelyek érintkeztek ezzel a hálózattal.

2006-tól, nem utolsósorban az őszi események sokja nyomán, a globalizációkritikának ez a kiterjesztett színtere egyre inkább leépült. Az addig a civil politizálás általános keretében közösként értelmezett kezdeményezések (mint pl. a Critical Mass biciklis felvonulás) egyre inkább professzionális szervezetekként működtek tovább, a kifejezetten a globalizációkritika tematizálásával foglalkozó színterek pedig kisebb, egymással versenyben/konfliktusban álló csoportokra szűkültek össze. Az LMP megalapításával a Védegylet által addig népszerűsített globalizációkritikus profil végleg szétvált az ökopolitikát aktuális nagypolitikai alternatívaként felmutató irányra és a Védegyletben mint továbbra is civil szervezetben

megtartani kívánt, inkább a kisközösségi, önellátó hálózatosodást facilitáló irányra. Az ATTAC megmaradt az elsősorban közlemények kiadására szorítkozó, intézményes működésnél. A globalizációkritika paradigmájával leginkább radikálisan azonosuló, a globalizációkritikus koalíció virágkorában annak közös avantgárdjaként értelmezett új anarchista informális csoport felhagyott a nyilvános akciókkal, majd fel is oszlott. Bár az egyes szervezetek és személyek többsége saját aktuális területén továbbra is aktív, s a globalizációkritikus koalíciótól nagyrészt függetlenül, de annak kulcsszavaira itt-ott hivatkozva, nyugati mintára az alternatív, kreatív kezdeményezések és programok is bizonyos mértékben terjednek, a magyarországi politikai közbeszédben sem a pártpolitika kritikáját, sem a globalizációval kapcsolatos problémák tematizálását nem sikerült a globalizációkritika szókinccse szerint alakítani. Az általam meginterjúvolt aktivisták egyaránt lezárt korszakként tekintenek a magyar globalizációkritikus mozgalomra.

Következtetések

A globalizációkritikus mozgalom esetében nem csak a mozgalom lép fel a globális méret és jelentőség igényével, de a mozgalom kutatói elméletei is a társadalmi globalizáció jó modelljeként mutatják fel tárgyukat. A mozgalom és a globalizáció dinamikáinak ez a fajta egymásra olvasása a globalizációról való beszéd történetében annak a mozzanatnak felel meg, amikor a kilencvenes évek közepétől a piaci és politikai liberalizmus globalista koalíciója felbomlik, s a politikai liberálisok a gazdasági globalizáció kártékony hatásaira való rámutatás mellett a civil globalizáció azokat kiegyensúlyozó, jótékony folyamatáról kezdenek beszélni. A civil globalizáció itt egy a politikai és gazdasági erőviszonyokról leválasztott, a kulturális és morális értékek autonóm globális terében zajló folyamatként jelenik meg. Ennyiben, bár éppen annak ellentétéként van elgondolva, a civil globalizáció eszméje a globalizmus szabad piac és demokrácia által kiegyenlítettnek gondolt globális tér-képzetének az örököse.

A globális politika jó modelljeként a globalizációkritikus mozgalmat a kutatói elméletek és a mozgalom önreflexiója egyaránt úgy gondolják el, mint az univerzalitásra való nyitottság struktúráját. Ebben a mozgalomban a személyes élet minden mozzanata a globális összefüggésekhez való politikai viszony vállalásával telített, a közösség az ezekhez az összefüggésekhez való közös viszony demokratikusan kialakított, önreflexív és folyton változó struktúráit jelenti, a mozgalmi munka pedig az ilyen önalkotás demokratikus és szabad tereinek a kialakítását. A mozgalomnak ezek a terei együtt egy globális, mindenütt azonos minőségű, a globalizáció jelenbeli rossz erőviszonyaihoz képest autonóm hálózatot adnak ki, amely a mozgalom által óhajtott 'új világ' jelenbeli, prefiguratív megtestesülése.

A mozgalomhoz kapcsolódó romániai és magyarországi színterek története durván kétfelé osztható: azokra a csoportokra, amelyek a globalizációkritikus mozgalomhoz kapcsolódást valamilyen más közéleti tevékenység mellett, annak érdekében használták fel, és azokra a csoportokra, amelyek célja csak és kimondottan a globalizációkritikus mozgalommal való azonosulás volt. Mivel a mozgalom ebben a két országban nem jelentett a közélet szempontjából reális befolyással bíró kontextust, a civil globalizáció eszméjének megfelelő nagyobb koalíció létrehozására tett kísérletek egyik országban sem jártak maradandó sikerrel. A globalizációkritikát alternatív erőforrásként használó csoportok egyre kevésbé támaszkodtak ezekre a hivatkozásokra, a kifejezetten a globalizációkritikával foglalkozni kívánó csoportok pedig beszűkültek, bezáródtak, s a mozgalmi paradigma által kijelentett univerzalitás és a saját periferiális voltuk közti ellentmondást egyre terhesebbként élték meg.

A dolgozat a globalizációkritikus mozgalom romániai és magyarországi kudarctörténetét mondja el, úgy, hogy célja elsősorban nem a mozgalom mint politikai folyamat elemzése, vagy a mozgalmi paradigma mint hamis ideológia leleplezése, hanem annak megmutatása, hogy milyen imaginatív, rituális valóság fenntartásának a munkáját jelenti ebben a mozgalomban élni, s hogy ez a munka az adott csoportok esetében hogyan illeszkedik, és hogyan nem illeszkedik a mozgalom kutatói elméleteiben és belső ideológiájában megfogalmazott ideálhoz.

A dolgozat témájával kapcsolatos korábbi publikációk

Occurrences in the manufacturing of social imagination, in Berszán István (ed.): Orientation in the Occurrence, Komp-Press, Cluj-Napoca, 2009, 185-192.

„I’m so grassroots I could quote myself.” Honnan ismerünk fel egy mozgalmat, ha látunk egyet?, in Kovács Éva – Orbán Jolán – Kasznár Veronika (ed.): Látás, tekintet, pillantás, Budapest, Gondolat, 2009, 65-74.

Globalizáció, közösség és a politika hitelvesztése. A jobb- és baloldali globalizációellenes szerveződések kontextusáról, in Alteris – Anuar de studii si comunicari multiculturale - Status, Sfantu Gheorghe, 2007, 90-101.

Amikor nincs hová elmenni, in Fejős Zoltán (ed.): Az egzotikum. Tanulmányok. Tabula Könyvek 9. Budapest - Szeged, Néprajzi Múzeum - Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2008, 189-199.

A Góbéportál és a Székely Ökoközösség kezdeményezés, AnBlok 2008/1-2, 149-156.

Squat-kultúra Budapesten – Hogyan keretezzük? Anthropolis 3.1, Budapest 117-129.